

Rapport om övning Rune 2009-11-24-25

Mikael Asplund, Jonas Lundberg, Simin Nadjm-Tehrani, Eva Törnqvist
e-post: mikas@ida.liu.se, jonlu@itn.liu.se, simin@ida.liu.se, eva.tornqvist@liu.se

Inledning

Från Linköpings universitet deltog 4 forskare som observatörer under övning Rune som genomfördes i Kinda kommun den 24–25 november 2009. Då scenariot spelades upp i fyra olika lokaler, observerades förloppet av olika observatörer i olika rum under delar av förloppet. Övningen spelades in på video och separat ljudupptagning skedde i stabsrummet i kommunhuset. Bilder finns från flera platser.

Rapporten handlar om våra observationer. Vi vill även ge förslag på om intressanta aspekter som man kan ta vara på inför framtida övningar och det fortlöpande krisplaneringsarbetet.

De platser som var viktiga under övningen och där observationer företogs var brandstationen (där delar av det operativa arbetet samordnas och delvis utförs), kommunhusets stabsrum (där ”staben”, ”lilla staben”, och krisledningsnämnden sammanträde) samt informationsansvariges kontor, växeln och biblioteket där informationsansvarig befann sig.

Observationer

I denna sektion ger vi valda exempel på observationer och hur vi uppfattade krishanteringsförloppet.

Det pågår flera parallella processer samtidigt i ledningsrummet och som kan hänföras till att ledningsstaben måste:

- skaffa sig en lägesbild om vad som händer utanför stabsrummet,
- skaffa sig en lägesbild om stabsarbetet,
- organisera och koordinera arbetet i kommunens olika delar (geografiskt och verksamhetsmässigt).

Lägesbild

Inledningsvis under övningen försökte de som övade att snabbt sortera all den information som kom från olika håll så att de skulle få en så korrekt och fullständig lägesbild som möjligt *”Vid 8:40 så var det strömlöst västra Kinda Tidarsrum. Ganska snabbt innan ni gick så tillkom Hägersta Kättesta Vånga Hovsta.”* Det skedde också bedömningar av informationens giltighet och den korrigerades och uppdaterades så snart man fick mer information vilket följande citat från inspelningarna visar på. *”Ni fick en felinformation där att centrala Rimforsa skulle vara strömlöst, det var alltså inte strömlöst.”* samt *”9.05 ny information att vi har strömlöst i sydöstra delen av kommunen. Hycklinge och även Björkfors. 2500 abonnenter.”*

Man försökte alltså skapa sig en lägesbild över stormens konsekvenser men man försökte också att ta med faktorer som vilket arbete som redan hade påbörjats både vad gällde informationsspridning *”VA är informerade igår”* men också för att återställa olika funktioner till det normala *”När man kan komma fram sätter vi in reservkraft i vattenverk. Det är ett 50-tal personer som drabbas när strömmen försvinner från vattenverket Ydrefors.”* För att säkerställa att man uppfattat att läget var under kontroll skedde avstämningar.

Stabsarbete

Till arbetet att skapa en fullständig lägesbild hörde också att göra klart för samtliga inblandade vem som har ansvar för vilket område under en kris. Vilka är de relevanta aktörer? De olika stabsmedlemmarnas kunskaper är här en resurs. Någon säger *"kommunen har ju ett geografiskt ansvarsområde mot alla som vistas och är företagare i kommunen"* och detta bekräftas *"Ja"* medan någon bidrar med *"och du tänker på Hjulebo och Skedevi och liknande."* Ytterligare någon tillfogar *"Och Illvalla. Vi har tre på den sidan vård och omsorg sen har vi fyra privata utförare personlig assistans och där har vi kollat upp brukarhemmen. Men vi har inte varit i kontakt med assistansbolagen."* Citaten visar på att man startar med det övergripande för att sedan konkretisera geografiska områden men också vilka funktioner som behöver tryggas och vem som i normalläget gör det.

Organisation och koordination

I inledningsskedet av dag 2 ägnades också tid åt att organisera och koordinera arbetet. Ett exempel på hur en arbetsuppgift definierades är *"Hemtjänst fick ni information om att hemtjänst sitter fast utanför Rimforsa och norr Ydrefors och ytterligare en plats så sitter hemtjänstfolk fast. Där sa vi det är en räddningstjänstuppgift att se till att dom kommer till rätta. Och ingen hemtjänstuppgift att leta rätt på gamla utan det är en räddningstjänstuppgift."* Ett annat exempel på hur nya arbetsuppgifter skapades för en aktör, i det här fallet räddningstjänsten och dess företrädare, är *"Vilka vägar är transportabla, det hamnar också på räddningstjänsten att inventera transportabla vägar men också att ta hjälp av vägverket i detta."* vilket upprepas något senare *"... ansvarar för koll på var det är strömlöst och vägars framkomlighet. Och kontaktar omgående Anita samt ut på Kinda-nätet så att vi kan nå information den vägen"*.

Faktorer som påverkar arbetet

Under ovanstående processer påverkas arbetet av flera faktorer:

- mötesstil
- resurser i form personer och utrustning
- informationsflöde
- erfarenheter och kunskap

Mötesstil

Mötesstilen i ledningsrummet var informell även om det under de planerade genomgångarna fanns en ordförande. Kommunikationen var spontan och byggde på att stabsmedlemmarna respekterade varandras specialkunskaper. När någon hade något viktigt att säga kom man med inlägg eller avbrott för att korrigera uppgifter. *"Vad har vi gjort. Nu ska vi se här så jag är med här."* (kontrollerar vägganteckningarna) *"Dels har vi inte kollat upp med E-ON"*. Någon annan avbryter och säger *"Vi har kollat upp med dom nu"*.

Resurser

Ett viktigt informationsutbytesmedium skapas när man bestämmer sig för att sätta upp blädderblocksblad på väggen och där man kan göra anteckningar.

- Jag tänker så, om det kommer in folk och vill läsa. Om vi ska bytas av sen. Om vi tänker att vi ska hålla på en lång tid (medhåll i bakgrunden), så ska ju inte vi behöva prata allt som har hänt, som vi har prata om för sju timmar sedan. Då kan dom gå in och läsa på vad som hänt
- Då behöver vi inte uppdatera dem.

Att det här inte var en metodik som man använt sig av tidigare framgår av följande citat.

- Då måste det egentligen bara bli stödord för annars kommer det att bli ... (medhåll i bakgrunden). Men om vi gör två kolumner där då, och så gör vi stabsinformationen där?

(Skriver på tavlan)

- Hänt, gjort, och sen hade du rubrikerna vad, vem, tid, och hur.
- Måste vi inte skriva det här på pappersblock. Annars blir det ju jättesvårt sen?"
- Ja vilket är bäst?
- Ja, jag föredrar att man skriver på blad. Om man börjar sådär kan man inte flytta om det sedan.

Det här arbetssättet är ett bra exempel på en metodik som är avgörande för en kunskapsöverföring mellan olika arbetslag under ett förlopp som sträcker sig över en längre tidsperiod, dessutom underlättar den att hålla reda på vad man beslutat om och redan har gjort under pågående förlopp.

En annan resurs hade man i form av en loggskrivare som inte deltog i det övriga arbetet och hon instruerades i att ta hjälp av gula klisterlappar för att hinna med att logga allt när det händer mycket. "Och sedan när det kommer information när vi sitter och jobbar. För att du överhuvudtaget ska ha en möjlighet att hänga med sedan så ska vi se till att samtliga som har någon information att ge dig skriver på såna här block ... och sedan lägger man dem liksom ..."

I övrigt skrev hon loggen med hjälp av en dator.

Andra resurser i form av kartor och GIS fanns inte till att börja med i ledningsrummet utan efterfrågades efter hand.

- Jag blev hitkallad för att ta försöka fram något bra kartmaterial och använde mig då av infovisaren. Dock så visade det sig när vi jobbade med de olika kartsnittena, ska vi se kommunen som helhet så får vi nästan alltid bara den här gröna blaffan så därför insåg jag direkt att i en sån här situation är det ganska svårarbetat. Som tur är har vi flera skikt att jobba med, så jag håller på att ta fram en annan karta där jag har tagit ut områdena. För det som vi vill ha reda på, det är ju el-ledningar, vägar, och mer detaljer. Så just i det här läget så är infovisaren lite haltande kan jag ju konstatera. Just när vi vill ha överblicken över hela kommunen. Det märker man ju inte förrän det är såhär.

Ovanstående visar på att ett system, i det här fallet GIS, redan finns tillgängligt men att man inte insett att det har fler användningsområden än det som det ursprungligen anskaffades för. Det är därför viktigt att man efter övningen tar till vara de erfarenheter man fick och utvecklar systemet så att det blir ett stöd i en verklig krissituation.

Informationsflöde

Den person vars uppgift att vara kommunens talesperson var inte med i staben och inte heller närvarande i ledningsrummet och hade därför inte en aktuell lägesbild vilket gjorde det svårt att förmedla korrekta uppgifter till kommunens innevånare och media.

- Vi har också diskuterat radions roll. Och där har ... i uppdrag att se till att varje timme uppdatera på lokalradion. Den nyaste informationen.
- ja, okej.

Men att det inte fungerade som det var tänkt framkommer något senare när talespersonen säger: "Det fick jag nu, det har jag inte hört förut."

Att informationen blev missvisande på grund av att den inte var aktuell skapade en osäkerhet vilket följande samtal mellan talespersonen och fem andra ger uttryck för.

- Jag antar att det här med den döda kvinnan kommer att komma på presskonferensen. Jag vill ha absolut klart vad som har hänt. Man har hittat pappan och ett barn, pappan till dom två barn som fanns vid huset som man hittade först. Och vet man att det är en kvinna? Man misstänker kanske att det är barnens mor som är i huset? Vet man något om det?
- Du ska få tydligare uppgifter av mig.

- *Det kan i så fall också vara viktigt att informera om att socialtjänsten är inkopplad.*
- *Vi har centrerat alla frågor om barnen till ifo-chef.*
- *ifo-chefen – individ- och familjeansvarig.*
- *så att inte medarbetare ska uttala sig.*

Dessutom observerades att när helikoptern kraschar så är talespersonen inte med och därmed inte får information samt att kommunväxeln är ur funktion. Reservelen kommer att kopplas inom en halvtimme. Men när någon från allmänheten ringer till en mobiltelefon i lilla staben så säger någon ”hänvisa till växeln”. Det senare kan vara ett utslag av att det är en övning och att det är tydligt att det finns el men det kan också vara så att man oreflekterat svarar det man brukar svara, med andra ord ett uttryck för bristande situationsmedvetenhet.

Erfarenhet och kunskaper

Erfarenheter från tidigare situationer som påminner om den aktuella används. ”*Om ni kommer ihåg hur det var under Gudrun och Per, så skriv upp dom gårdsnamnen som var i behov av vatten. Och sedan så får dom respektera vår turlista sedan.*”

Man har också kunskap om var det finns andra resurser än de egna och som kan användas. ”*Och är det så att våra resurser med vattenbilar inte räcker får vi rekrytera en från Linköping.*”

Många av kommunens olika system berörs och kunskapen om hur de påverkas av stormen skiftar. När det gäller VA-systemet så togs tidigt kontakt med ansvariga specialister och man hade goda kunskaper om vad som kunde hända och vilka åtgärder som behövde vidtas.

– *Avloppet prioriteras inte. Vi kommer att få breddningar, troligtvis under natten. Och vi har tittat igenom var dom här breddningarna sker och det är på väldigt många ställen i tätorterna. Och det mest alarmerande är Rimforsa där vi har två pumpanläggningar nära vattenintag. Så att det kommer att bevakas extra och kanske man får prioritera upp det vad gäller reservel. ... får ta vid om det blir problem. Men det kommer vi att titta närmare på. Det kan bli problem om vi förorenar dricksvattnet.*

När det gäller fjärrvärmesystemet har man inom ledningsgruppen inte samma kunskap.

- *Det var ju det med värmen. Som vi fått veta idag är det ett elkraftverk som ser till att vi har el och lyse. Men vi har inget som driver värmen.*
- *inget som driver värmen.*
- *Vad bra, fick vi lära oss något nytt.*

Inför en kommande kris kan det vara viktigt att utveckla och fördjupa denna nyvunna kunskap.

Ett annat system som man är osäker på hur det påverkas är IT-systemet.

- *Om det är så att mejlen fungerar man mailar ut till rektorsgruppen, så det ska fungera. men hur fungerar internet, ja Horn har ju.*
- *Dom kan ju ha problem med elen*
- *Jag vet inte hur det är med fiberkablar men det är väl ström dit.*
- *Men om man sitter i Horns skola och kör elverk där, det finns ju ström i huset. Då måste väl mejlen funka?*
- *mm. Om nätverket funkar.*

Diskussionen fortsätter med att man försöker hitta alternativa informations- och kommunikationsvägar och att förstå vad som händer under olika förutsättningar.

- *Jag tycker det är väldigt tryggt med SMS för det tickar upp direkt i era telefoner. Och vi kan också få bekräftelse ...*
- *men om det är strömavbrott, fungerar alla mobilnät?*

- Nej.
- *Det vi har lagt in det är att få bekräftelse på att man tagit emot sms:et. Är det någon som inte bekräftar då får vi gå vidare och se hur vi når den som inte har svarat helt enkelt.*
- *Mobilnäten måste ju ha lagt ner nu när det har gått .*
- *Det är ju inte säkert för det finns reservkraft.*
- *Den här frågan tar vi med oss till lilla staben.*
- *Men bekräfta att ni fått SMS. Får vi inte bekräftelse så måste vi gå ut till er på annat sätt.*

Det är viktigt att känna till hur systemen fungerar för brist på kunskap omöjliggör framförhållning vilket man verkar vara väl medvetna om.

– *Vi har ... här från ITSAM. Vi har tittat på hur det ser ut med telefonnätet med tanke på att all el är utslagen. Du får sufflera mig där. Interna nätet fungerar, där har vi egen backup. Vi kan ringa interna anslutningar. Sedan har ... varit i kontakt med operatören Telia. Som säger att det fasta nätet har 4-8 timmar batteridrift och GSM-nätet på landsbygden klarar två timmar vilket innebär att det är utslaget vid det här laget.*

Att tänka på i det kommande krisplaneringsarbetet

När en händelse, som orsakas till exempel av svåra väderförhållanden, inträffar kan det i inledningsskedet vara svårt att förutse vilka konsekvenser den kan få. Den person som får de första indikationerna på att något utöver det vanliga håller på att ske ställs inför många olika val. Ska jag avvakta utvecklingen och i så fall hur länge? Vilken information behöver jag och finns den tillgänglig? Vilka resurser (både personella och materiella) finns att tillgå och vad bör jag använda mig av? Vem bör jag informera? Vissa av de här valen är av stor betydelse för den kommande händelseutvecklingen medan andra är mer marginella och kan omprövas under processens gång.

Det är viktigt att tidigt tänka på att planera för ett utdraget händelseförlopp när det handlar om de påfrestningar som utgjorde scenariot som övades. En uthållig organisation där personalen får avlösning och möjlighet till återhämtning är en nödvändighet för en effektiv krishantering.

Arbets sättet med logg och blädderblock var effektivt både på kort och på lång sikt. Det bidrog till att lägesbilden blev både detaljerad och lättöverskådlig samt snabbt kunde uppdateras så snart situationen förändrades.

Något som är svårt att simulera i en övning är det informationstryck som man kan förvänta från media men framförallt från kommunens innevånare. Under övning Rune beslutades att all information till allmänheten och media skulle gå via tjänstgörande informationschef och att ett presscenter skulle inrättas i biblioteket. Man diskuterade även att utnyttja kommunens hemsida för informations spridning. Även intranätet skulle användas för spridning av till exempel aktuella telefonnummer till berörda. Bemanningen i kommunväxeln utökades och efter att först ha varit i samma rum som krisledningsstaben flyttade informationsansvarig från krisledningsrummet till kommunväxeln för att på så sätt kunna bistå personalen där med aktuell information. Något senare under övningen omlokalisades han till sitt tjänsterum. Att den informationsansvarige satt på sitt tjänsterum, var ett resultat av att allmänheten inte deltog i övningen och att det därmed inte blev ett ökat informationsbehov. Han hamnade dock både bildligt och bokstavigt mellan två aktivitetscentra vilket i sin tur medförde att han inte hade den senaste informationen. Detta blev speciellt tydligt vid förmiddagens presskonferens som byggde på information från en stabsgenomgång 1 timma tidigare. En fråga som man bör ställa sig i det här sammanhanget är hur organisationen skulle ha sett ut under en större verklig påfrestning.

Man behöver kunskap om kritiska system inklusive informations- och kommunikationsnätverk för att kunna avgöra graden och längden av tillgänglighet. I scenariot hade man bra överblick över

kommunens vatten- och avloppssystem men mindre bra kunskap om värmesystemen vilket kan vara kritisk i vissa lägen. Informationssystem som man anskaffar för ledningsarbete bör testas i övningar så att brister inte upptäcks under skarp händelse. Även informations- och kommunikationssystem som anskaffats för andra ändamål, till exempel Miljökontorets GIS, bör anpassas så att det kan användas som stöd för ledningsgruppen.

Dessutom är mycket av krishanteringsfunktionerna beroende av kommunikation och en utförlig informations- och kommunikationsplan då allt annat fallerar är bra att ha (i scenariot nämndes tillgång till gröna gubbar, men räcker det när en helikopterkrasch medfört att stora delar av infrastrukturen slagits ut?).

I övningar tränas redan beprövade metoder men händelseutvecklingen är dynamisk även i en övning och därför ställs de övande inför mer eller mindre oväntade situationer. Det är därför viktigt att dokumentera vad som sker dels för att eventuellt skapa nya rutiner eller utveckla redan befintliga planer, dels för att sprida erfarenheten till så många berörda som möjligt och därigenom skapa en uthållig organisation. Organisationen står och faller inte med några få nyckelpersoner som kanske slutat sedan övningen, som måste få en välförtjänt vila eller är, som under övningen, på semester.

Sammanfattningsvis kan vi säga att våra samlande observationer visar att ledningsfunktionerna fungerar mycket bra i många avseenden och att det är värdefullt att regelbundet genomföra övningar av den här storleken och med det engagemang deltagarna visade.